Nr. 63. Anulu XXIX.

GAZET'A TRANSILVANIEI.

Gazet'a ese de 2 ori: Mercurea si Duminec'a, Fói'a, candu concedu ajutórele. — Pretiulu: pe 1 anu 10 fl. pe 1/4 3 fl. v. a. Tieri esterne 16 fl. v. a. pe unu anu séu 3 galbini mon. sunatória.

Brasiovu 25|13 Augustu 1866.

Se prenumera la postele c. r., si pe la DD. corespondenti. — Pentru serie 6 cr. Taxa'a timbrala a 30 cr. de fiecare publicare.

MONARCHI'A AUSTRIACA

Transilvani'a.

Centralismulu, dualismulu, federalismulu.

De aru avea foile romanesci politice si nepolitice numai atati cititori, cate cóle s'au implutu si tiparitu de 17 ani incóce mai alesu in limb'a germana despre centralismu, dualismu si federalismu, atunci nesmintitu ca publiculu loru ar trece departe preste una suta mii. Si crede cineva ca cu atata s'au lamuritu ideile, ca ómenii s'au intielesu, ca acum se scie sub ce felu de sistema gubernementala potu fi cetatienii de statu ai imperiului austriacu mai fericiti? Déca ómenii aru fi ajunsu la atata priecepere, apoi mai ca nici resboiulu din estimpu nu se intempla de locu, séu déca, atunci elu de siguru ca erá se ésa cu totulu altmintrea. In acésta ne'ntielegere se afla caus'a, ca mii de rane de ale celoru pusceti, taiati ori intiepati inca nu s'au vindecatu, ca pacea inca nu s'a incheietu nici ratificatu cum se cade, si diariele cele mai multe impreuna cu o parte a publicului intorcendu'si faci'a de catra crâncenile batalhiloru, se reapuca cu tóta nerabdarea de lucrarile pacii, intre acestea si de proiepte, dupa care ar fi a se reorganisa imperiulu.

Dela 1851 pana la 1860 statoramu sub unu centralismu austriacu si sub unu dualismu austro-germanu (Vien'a-Francfurt). Dela Oct. 1860 pana la 23 Febr. 1861 ne leganaramu intre tóte trei sistemele si in tóte partile, éra ametiel'a capeteloru erá de compatimitu. (Citesce Diplom'a din 20 Oct. si tóte presn. bilete.) Veni apoi patent'a din 23 Febr., carea mai lamuri in catva ideile, inse nu le impacá. Acea lege fundamentala lasá dualismulu cu Germani'a neatinsu, ca si cum adica popórale monarchiei n'aru avea in privinti'a acelui siesi nici unu votu, sterse mai de totu dualismulu austro-ungaresc, pentruca concesiunile, séu déca mai vrei drepturile fundamentale recunoscute Ungariei din constitutiunea veche le recunóscea dupa unu felu de o analogia órecare si Transilvaniei, si Croatiei cu Slavoni'a; de alta parte inse aceasi patenta se incercá multu a impaca sistem'a centralistica cu cea federalistica, pentruca déca unitatea ministeriului si senatulu imperialu intregitu (weiterer) cu tóte atributiunile sale erá adeveratii representanti si adeveratului centralismu, apoi cei trei cancelari si multimea dieteloru mari si mici ce au fostu alt'a, decatu concesiuni facute federalismului si representatóre ale sistemei federalistice, pe care centralismulu parlamentaru genuinu, leitu, de ecs. precum este acela in Franci'a, in Spani'a, in Britani'a si acum in Itali'a etc. nu le ar fi suferitu odata cu viéti'a, ci le-ar fi desfiintiatu intre sunete de tobe si trimbitie dicendu octatieniloru de statu: Éca ministeriulu vostru, éca si parlamentulu vostru colo in capital'a imperiului, uniculu si singuru mantuitoru.

Toti cati au sberatu si mai sbéra asupra patentei din Februariu cá centraliste, ba si cá absolutiste per absolutum, n'au sciutu si nu sciu ce vorbescu. Celu care vrea se'si faca idea de centralismu, se fia siediutu macar cate 5—6 luni in Franci'a séu in Rusi'a. Cei carii strigá intre anii 1861 si 1865 in contra absolutismului, au fostu si nitatu de cumplitulu absolutismu alu lui Schwarzenberg-Buol-Bach-Thun, si n'au nici macar o idea bolnava despre absolutismulu rusescu, neapolitanu etc.

Un'a este centralismulu si cu totulu altu ceva este absolutismulu. Centralismulu din natur'a sa se póte impaca prea bine cu libertatea constitutiunala, ba tocma acésta pretinde spre odichnirea propria, cá potestatea escontiva sanctionata prin legi se se concentre intr'o singura persóna fisica séu morala, éra nu in mai multe, in catu se nu scii de care se te tii. Din contra absolutismulu cu libertatea constitutiunala nu va potea pacta nici odata; acestea doua nu se sufere cá foculu cu ap'a.

Intrebati pe matematici si pe fisici, déca póte fi in universulu intregu macar unu atomu fara centru. Intrebati inse si pe barbatii de statu chiaru si republicei federative nordamericane, déca póte esista in lume vreunu statu fara centru, cum si déca póte avé unu obieptu, séu unu statu doua centre; intrebati'i pentruce versara ei patru ani sangele dela mai bine de doua milióne concetatieni; pentruca o parte a federationii cercase abaterea dela centru si cautarea de altulu.

Apoi dara ce vina i se afla totusi constitutiunii austriace din Februariu? Éca ce. Constitutiunea din Februariu pastrase in capulu meseloru — ca de dik minorum gentium nu vorbimu — barbati prea peste mesura multi din sistem'a veche, ómeni si trecutului, carii cu ideile constitutiunale nu se mai potu impaca in tóta viéti'a loru. Nu este vin'a loru, ei n'au incotrau, densii asié au crescutu si in acea sistema au imbatranitu, apoi inse sciti ca cutare invetiatu mare alu Germaniei a disu: Der Mensch ist ein Gewohnheitsthier. Acésta impregiurare inse adusa cu sine, ca sistem'a intro dusa in Februariu 1861 indata din capulu locului cochetá prea multu cu absolutismulu, ca era se 'ncercé a re'mpinge pe coróna in ogasiele vechi pe temeiulu §-lui 13. Afara de acésta constitutiunea din Februariu facuse sistemei federalistice concesiuni prea de totu mici, in catu erá intru adevers de ecs. in ramur'a finantiaru unu lucru tragicomicu a vedé, cum intaiulu senatu imperialu se ocupa cu votarea unoru sume bagatele destinate pentru unele scóle normale, séu pentru cate o temnitia din cutare provincióra departata; éra de alta parte cele trei cancelarii de curte erá p'aci se devina nesce simple birouri ale ministeriului de statu si totu in acelu timpu gubernele nóstre provinciale incepusera a scapata la rol'a de Statthalterei de sub Bach, de a fi nesce simple indeplinitóre de porunci, din care causa au si trebuitu se se nasca unele conflicte sprige.

De nu sru fi mai fostu si alte scaderi, acestea inca erá prea de ajunsu, pentrucá sistem'a din Februariu se nu o póta duce mai multu decatu o a dusu.

Cu tóte acestea ar fi dupa a nóstra parere o retacire mare a condamna si delatura neconditionatu totu ce se copriade in constitutiunea ootroata la 1861. Despre acesa se póte dice ou totu dreptulu ceea ce s'a disu mai adesea despre constitutiunea Angliei: Sunt mala mixta bonis. Acea constitutiune are se delature pe barbatii trecutului in interesulu monarchiei si chiaru in alu loru; are apoi se faca unele concesiuni esentiale la principiulu federalismului, pentrucá asié se restatorésca drépt'a cumpana intre centru si intre radiele cercului, care astadi este turburatu si nu'si gasesce repaosu; totuodata se ingrijésca prin o lege fundamentala, cá nici o natiune din cate merita numele acesta, adica cate au istori'a si literatur'a loru, se nu póta impedeca pe alt'a in desvoltarea ei mai departe, — asié apoi acea constitutiune póte avé viitoru frumosu. Din contra unu federalismu destramatu din capulu locului, séu unu dualismu sub care sta asounau centralismulu absolutu, potu avé in urm'a loru anarchi'a si revolutiunea, dupa aceea firesce absolutismulu celu mai ferosu, de care tóte se apere cerulu pre tóte tierile acestea.

Programele cele mai noua ale aceloru trei partite politice inca nu sunt cunoscute, mai domnesce inca unu mare chaos in ele. Ceea ce s'imu deocamdata este, cumca federalistii ceru, cá in monarchi'a intréga se se faca sub acceasi coróna trei grupe de tieri contopite, adica: 1. Galiti'a cu Cracovi'a si Bucovin'a 5 milióne loc. grupa polónu. 2. Boemi'a, Moravi'a, Silesi'a cu 5 2/3 milióne grupa boema. 3. Tóte celelalte tieri ereditarie incependu din Austri'a de diosu pana in mares adriatica cu 6 mil loc. grupa germana. De alta parte Ungari'a cu Transilvani'a, Croati'a, Slavoni'a, Dalmati'a, contopite la unu locu se faca o singura grupa, o singura Ungaria cu 14 milióne locuitori, séu precum se esprima „Kol. Közl." cu 14 milióne maghiari si cu centrulu in Bud'a-Pest'a. — In acestu casu, adauga unii federalisti, centrulu imperiului intregu inca ar cadea in Bud'a-Pest'a, prin urmare cas'a locuitóre inca ar veni acolo.

Din contra Deákistii din Ungari'a se tienu si pana astadi strinsu de dualismulu celu mai aprigu intru intielesulu cunóscuteloru adrese dietale.

Este bine, cá romanii inca se tiena sama si se urmaréca cu tóta luarea-aminte asemenea programe si totu demersulu lucrariloru, pentrucá se nu mai patia érasi vreo surprisa neasteptata.

G. Baritiu.

Brasiovu 24 Aug. (15 regimente de pedestrime si alte trupe.) Atatu in 1859 catu si estimpu cateva diaria, intre care vreo doua si romanesci din Principatele unite au svutu obrasnicii'a de a'si bate joculu de portarea in batalii a trupeloru austriace si ale descrie cá lipsite de barbatia si curagiu. Dn. I. Eliadu scrisese inainte cu vreo 26 ani mi se pare in Curierulu de ambe sexele, ca natiunile bancróte totudeauna sunt bajocróse. Noi acésta nu o dicemu, ci sustienemu numai atata, ca diariele bancróte si de spiritu si de bani sunt bajocróse; causa'a este, ca unele cá acelea inca numai cu portarea unui limbagiu de carciume mai spera a'si tiené sufletulu in óse.

Si óre au judecatu diariele straine de carciuma, ca batendu'si ele joculu de armat'a austriaca isi batu joculu de acelea popóra, din alu caroru sinu se scóte acea armata. Din diece popóra ale monarchiei austriace abié 'mi veti numi pe doua despre care se cutesi a dice, ca spiritulu de ostasiu nu le este innascutu si ca'i lipsesce singuru si numai desvoltarea lui. Dara judecat'au si acelea condeie romanesci care au defaimatu armat'a austriaca, cumca ele cu aceea defaima si plesnescu in facia pe insasi natiunea loru? Preste siepte dieci mii de romani se afla de ecs. in timpulu de facia sub arme in óstea austriaca. Catorva regimente si batalióne compuse parte mare din romani séu numai din romani, le detera insii dusmanii cele mai stralucite adeverintie de o bravura din cele mai rare in lume. Inse mani'a sortii si comand'a rea se nu se asorie popóraloru si nici trupeloru. Francii trecu de cei mai buni ostasi in Europ'a, si totusi dómne, cate sute de batai au mai mancatu si ei numerandule numai de 150 ani incóce dela anglii, austriaci, prusiani, rusi, tocma si dela spanioli. Aducetive aminte de dilele lui Malborough si ale lui Eugenu de Sabaudi'a, de bataile lui Fridericu II., de Wellington in Spani'a 6 ani incontra lui Napoleonu, de fiot'a francésca nimicita de doua ori la Abukir si Trafalgar, de archiducele Carolu la Aspern, de cumplitele desastre ale lui Napoleonu I. la Moskva, Smolensk, Berezina, la Lipsi'a (1813) si — la Waterloo.

Intr'aceea pentrucá bajocuritorii se cunósca si mai bine de ce óste isi batu joculu, lasati se oonsemnamu aici din cele 80 regimente de pedestrime dupa schaematismulu ostasiescu incai pe acelea, care se complinescu din tienuturile locuite séu numai de romani, séu acriestecate cu romani, adica din Transilvani'a, din o parte a Ungariei cu Banatulu si din Bucovin'a, ara-

tandu totuodata si cerculu séu tienutulu de intregire séu inrolamentu. Acelea regimente de pedestrime sunt 15 si adica dupa numirea loru:

Imperatulu Alecsandru alu Rusiei Nr. 2 cerculu de intregire la Fagarasiu in Transilvani'a.

M. duce de Mecklenburg-Strelitz Nr. 31 — Orlatu.

M. duce de Baden Nr. 50. — Alb'a Carolina.

Archiduce Carolu Ferdinand Nr. 51. — Clusiu.

Archiduce Enricu Nr. 62. — M. Osiorheiu.

Vilhelm III. rege de Oland'a (Niederlande) Nr. 63. — Bistriti'a.

M. duce de Sachsen-Weimar Nr. 64. — Deva.

Regele Ludoviciu de Bavari'a Nr. 5. — Satmare in Ungari'a.

Graf Gyulai Nr. 33. — Aradulu vechiu.

Archiduce Iosifu Nr. 37. — Oradea mare.

Dom Miguel Nr. 39. — Debretienu (partea dincóce spre Oradea romani).

Kellner de Köllenstein Nr. 41. — Cernauti in Bucovin'a.

Baronu Alemanu Nr. 43. — Versetiu in Banatu.

M. principe Nicolae Nr. 61. — Fortarétu'a Aradu in Ungari'a.

Archiduce Ludoviciu Victoru Nr. 65. — Muncaciu.

Afara de acelea 15 regimente mai sunt:

Batalionulu de venatori Nr. 23. Statiune de depot Elisabetopole in Transilvani'a.

Batalionulu de venatori Nr. 28. — Alb'a Carolina.

Din acelease tieri si tienuturi mai merge unu contingentu insemnatoru la cateva regimente de calareti, la trupele de genie, sapeurs, mineurs, la carenei'a armatei (Fuhrwesen).

Mai adaugemu si pe acea parte a granitiariloru din Banatu, pe unde sunt séu romani curati, séu amestecati cu serbi, séu cu svabi colonisati acolo.

— In „Pester Lloyd" au esitu pana alaltaeri din condeiulu unui ostasiu batrenu 12 articuli fórte interesanti despre armat'a austriaca. In aceiasi se ceru reforme radicale in crescerea poporului (pentru viétu'a ostasiésca), in sistem'a de armare, in nutrire si imbracamente, reorganisarea stabului generalu si a comandei. Cine póte se'i citésca. — B.

— Colonelulu baronu David Ursu de Margineni din districtulu Fagarasiului, comandantulu insulei si fortaretiei Lissa, carea este chiei'a marii adriatice, cavaleru alu ordinulu ostasiescu alu Mariei Teresiei inca din batailile dela 1859 fù decoratu din nou de catra Maiestatea S'a cu ordinulu corónei de feru clas. II cu decoratiunea belica pentru eroic'a aparare a insulei Lissa in contra intregei flote italiene in dilele din 18, 19 si 20 Iuliu a. c.

Intru adeveru multi oficiri s'au aflatu si din natiunea romanésca, carii au luptatu eroicesce pentru tronu si patria si au facutu onóre mare natiunii care i a nascutu, éra numele dlui D. Ursu e distinsu de catra Domnitorulu pentru meritele lui mai multu decatu altii. Inse batali'a dela Lissa a si fostu un'a din cele mai maretie. Apoi éca ce dice deputatulu italianu P. C. Boggio, carele inca pert totu la Lissa, in un'a din cele trei scrisori aflate pe urm'a lui de dato 19 Iuliu sér'a: „Nu potemu nega, ci trebue se recunóscemu, ca opunerea inemicului este preste mesura poteróса. Sfarmarea bastióneloru, demontarea tunuriloru, magasine de pulbere aruncate in aeru, focuri escate in fortarétia, nimicu nu l'a potutu descuragia."

— (Dupa „Kr. Ztg.") Ddnii G. Baritiu si advocatulu Dr. I. Ratiu petitionasera in 18 Iuliu la in. guberniu pentru concesiunea de a infiintia trei pana in patru batalióne de voluntari pentru apararea securitatii publice in Transilvani'a. Dupace inse intr'acea in urmarea preau. porunci infiintiarea corpuriloru de voluntari in Transilvani'a s'a revocatu, asié numitiloru propunatori li s'a incunoscintiatu in scrisu prin Esc. S'a Domnulu presiedinte alu r. gubernin transilvanu preanalt'a recunóscere imperatésca. —

Fagarasiu 23/11 Aug. Domnule Redactoru! Corespundintele anonimu din „Telegr. rom." Nr. 61 vrea se demintia si inca eclatantu pe coresp. dv. dela Turd'a, care disese ca de aici s'a cerutu si astadata ostasime spre a duce feciorii la sórte. Corespundintele din Turd'a are dreptu. In 14 Iuniu a. c. sub Nr. 2680 s'a facutu de sici aratare la in. gubernin, cumca feciorii din cateva comune aru fi ascunsi si nu se voru arata la asentare. Deci dupace nu e se cugeta ca va fi bine se se arate o sila morala (cu baionete?) si se face rugare, cá se se midilocésca dela comand'a militara unu despartiementu (2 companii?) de soldati. Dupa acésta se deschide corespundintia intre in. gubernu, in. comand'a generala si oficiolatu. In. Comanda a lucratu fórte intieleptiesce, ca n'a grabitu nicidecum cu esecutiunea, éra intr'acea cu nicidecum cu esecutiunea, éra intr'acea bitu nicidecum cu esecutiunea, éra intr'acea oficiolatulu inca avù ocasiune de a se convinge, cumca anume raporturile venite lui din cateva comune, precum N., V., D. etc. au fostu cu totulu pripite. Corespundintele din „Tel." avù ocasiune de a citi tóte acele acte, pentrucé 'si inchide ochii dinaintea loru? Acum se judece dnii cititori, la care parte este patim'a si tendentiositatea?

Asteptamu dela lealitatea „Tel. rom.", cá se revóce invectiv'a din Nr. 61 in modu eclatantu").

Ilie Palie.

Dela **Turd'a** si din tienutu avemu cu dat'a din 20 et 21 Aug. din diferite condeie odat'a cu feciorii la sórte. Secerisiulu a esitu mai bunu cá de midilocu, inse fiindca pana acum imblati (trierà) mai multu numai saracimea, pretiuri dupa care se te scii intoemi inca nu s'au defiptu, ci asié ceva este se se intemple numai in Septembre. Papusioiulu dupa ploile din finea lui Iuliu si din Augustu inca s'a reculesu si de va fi tómn'a buna, recolt'a va esi de midilocu. Numai vreo 3—4 sate campene voru simti si astadata lipsa mare.

In 19 si 20 fù cautatu nefericitulu Avramu Iancu precum cauti unu acu, anume in 20 mertsera si pe la cate unu romanu dintre onoratiori, pentrucá dóra l'aru gasi; ce e dreptu inse, ca cercetarii nu i se dete vreo forma strinsa oficiala, ci numai asié, more patrio, intrà de ces. unu orasiénu unguru la orasiénulu romanu L. B., cerù a intrá prin tóte chiliile, éra mai la urma dupa ce vediù totu, ii spuse cu tóta naivitatea satésca, cumca elu a venitu cá se caute pe Av. Iancu si lanci, dupa acesea politisà catva asupra legiloru din 1848, pe care inse tomanulu i le respinse in termini categorici, apoi se despartà. Cu tóte acestea domnealoru in 21 Aug. totu aresta pe — unu cersitoru, pe care 'lu luara dupa datina la protocolu, cá dóra din acelu ticalosu s'ar demasca unu Iancu; ci inse au patit'o acuratu cá politi'a c. r. din Brasiovu in Iuniu 1859 candu la Nr. 1 crediendu ca pune man'a pe Lud. Kossuth, arestase pe v. cancelariulu prusienescu din Bucuresci. Cu acésta ocasiune fù vorba multa in Turd'a de facutulu lanciloru in munti si de armarea poporului. Se crede ca articolulu celu iritatu alu lui Groza Colini dela Petrosiani publicatu in Gazeta Nr. 59, reprodusu apoi si criticatu in „Kornk" si „Közlöny" ar fi datu cea mai de aprópe ocasiune la spaim'a noua, ca in adeveru dn. G. Colini a si scrisu cá si unu desteptatu fara veste si sparietu din somnu, dupa care apoi se spariara si redactorii celoru doua diarie maghiare, éra ei alarmara dintr'odata pe publicolu loru.

Este adeveratu, ca din unele tienuturi romanii au cerutu armare de voluntari; acésta inse s'a intemplatu precum amu mai spusu in Nr. — dupa tóte formele, acolo in Clusiu, asié dicendu la nasulu celoru doi dni redactori, si s'au cerutu respicatu voluntari, carii se aiba a sta de a dreptulu sub comand'a c. r. din Sibiiu, éra nu sub alt'a particulara, cu oficiri carii erá se se denumésca din regimentele ardelene si se cunósca pe deplinu limb'a ostasiloru, precum si din tinerimea gimnasiala si dela facultati pre catu timpu ar fi mai duratu resboiulu. S'au cerutu voluntari disciplinati, pentrucá se nu mai avemu nici o trebuintia de lanceri.

Inse am vrea se scimu, ce mai sunt acestea fatiarii, prefacatorii, séu cum le dicu bucurescenii motturi? Suveranulu a cerutu la timpulu seu dela popórale sale ajutoriu de voluntari. Romanii din cateva tienuturi inca aru fi voitu se'i dea acelu ajutoriu. Cá la 70 mii romani erá sub arme, amu fi voitu se'i mai damu, din cause fórte curióse, inca unu ajutoriu de vreo 7 mii, aici in patria, pe 2—3 luni, séu dupa impregiurari si pe 1 anu. Si ce? inca totu mai voiesce cineva se oprésca pe romani dela portarea armeloru, pentruca asié tienu Aprobatele? Rusinea si bajucur'a ómenimii.

Dintre secui inca au cerutu armarea dela gubernu si romanii au disu in Clusiu: „Bine este, se sparamu tiér'a cu totii." — Aristocratii sunt armati din crestetu pana in talpi, si cine le mai calca casele pentrucá se caute la ei armate, séu pe Bethlen, séu pe Berzenczey, Karaczay etc. etc.?

Tóta tómn'a si primavér'a trecuta se strigá pe la unele orasie mai alesu in serbatori: Éljen a magyar, veszszen az oláh és a német; éra in 21 si 23 Iuliu amu auditu noi insine, cum se strigá pe ulitiele Turdei: Éljen Kossuth, Garibaldi etc. Toti romanii au risu, mai ridu si astadi de asemenea descantaturi de ale unoru ómeni betivi; ei nici se temu, nici se prefacu ca se temu de asemenea demustratiuni desinchiete, nu, pentrucá constiinti'a nu'i mustra de nimicu.

De altmintrea „Közlöny" si „Kornk" voindu a fi de buna credintia aru potea pune capetu la tóte moturile acelea boieresci, déca siaru luá ostenél'a cá se publice petitiunile merse la Clusiu din Nasceudu si din Turd'a in trébi'a voluntariloru, séu déca acelea nu, incai preanalt'a recunoscintia imperatésca venita petentiloru prin in. presidiu gubernialu nainte de acésta cu vreo diece dile, din care tóte s'ar afla, ca ce felu de armare au voitu romanii transilvani. —

— Totu dela Turd'a se scrie, ca acolo in restimpu cá de 1 luna s'au otravitu cu catranitie (lemnuie de aprinsu) vreo optu fetitie cam intre 16 si 18 ani, cum si 1 femeia maritata si cu 3 prunci. Pentruce? E de prisosu a spune. Dintre acelea nenorocite nici un'a nu a fostu romana. . . . Turd'a are 7867 locuitori in 1678 case. Locuitorii sunt dupa confesiuni: 1165 r. cat., 1012 gr. cat., 417 gr. or., 70 ev. lut., 4269 ref. calv., 869 unitariani, 65 israeliti. Despre administrarea si politi'a Turdei, care se afla numai in mani ungaresci, spuna adeverulu foile din Clusiu, pentrucá se nu ni se dica érasi nóua ca amu vorbi din ura.

In cele din urma éca si o dechiaratiune privitóre la urgi'a depusa in „Telegr. rom." Nr. 61 din a. c.

Onorata Redactiune! Vediendu noi subscrisii ca in „Tel. rom." din 4/16 Aug. a. c. se trage la indoiéla lealitatea si onestatea corespundintelui nostru de aici, dechiaramu ca celea ce a scrisu dinsulu in „Gaz. Trans." din acestea parti ale nóstre campene in lunile Iuniu si Iuliu sunt fundate pe adeveru si cà mai multe din acelea s'au scrisu curatu dupa informatiunile nóstre. — Turd'a 21 Aug. st. n. 1866.

Dr. Ratiu, Ioane Ramontisi, parochu in Sîndu, Stefanu Colcieru, parochu in Mahaciulu, Leone Baritiu, proprietariu, Partenie Ratiu, proprietariu, Pavelu Medanu.

Clusiu 21 Aug. Esc. S'a Dn. conte Ludoviciu Folliot de Crenneville presiedintele r. gubernin purcese eri diminétia la Vien'a. —

Alb'a Iulia 3/15 Aug. 1866.

Multu onoratele Redactiuni ale foiloru romane sunt rogate a republica urmatórea provocatiune:

P. T. Domni membri ai asociatiunei transilvane romane pentru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu sunt rogati, cá venindu la adunare la Alb'a Iulia se caute respectivele bilete de buna primire la cas'a pretoriala Nr. 1 catulu teranu.

Dela comitetulu de buna primire.
Aug. de Popu, presiedinte.

BANATU. Dn. Vinc. Babesiu despre scóle.

„Albin'a" publica tocma acum unu articulu prea interesantu despre scóle; in acelasiu e intretiesutu si unu memoriulu elaboratu de dn. secretariu V. Babesiu la provocarea gubernului respectivu.

Dn. Babesiu este o capacitate din cele mai rare, totuodata ortodocsu cá oriseare altulu fin chiaru din cleru, unu luptatoru curagiosu si neobositu in causa'a departirii de serbi, cum si pentru reinfiintiarea mitropoliei ortodocse. Acelu dn. Babesiu, despre acarui zelu confesionalu nu se va potea indoi nimeni, lasa a se publica in „Albin'a" in Nr. 50 intre altele si acestea:

---

*) Éca ce insémna a nu avé in tiéra unu buletinu oficialu, in care tóte dispositiunile curatu administrative se se publice regulatu cá in alte tieri. „Értesitő" din Clusiu nici pe de parte nu corespunde scopului. — Red.

Umilit'a mea parere e chiaru contraria opiniuni dlui Mandits. Eu dupa esperinti'a, conoscinti'a, si conoscintî'a mea, tienu starea anormala de acuma a scóleloru gr. orientale, si cu deosebi a scoleloru romanesci, de totu gresita, de totu stricatiósa si periculósa scopului de cultur'a poporului, ma si politicesce de consecintie fórte amenintiatóre; in urmare cred ca e de cea mai urginta trebuintia introducerea unui sistemu corespundiatoriu, si delaturarea institutiuniloru presente.

Puntele ce dl. consiliariu de locotenintia Dr. Mandits le insira spre motivarea parerii sale, sunt, esaminate mai cu de amenuntulu, parte de totu false, si nisce suposite cu totulu contrarie fapteloru, parte nisce impregiurari se cundarie, séu nisce teorie, intrebuintiate intr'unu locu si modu nepotrivitu.

Eu voiu ale esamina aici mai cu deamenuntulu, si de acea mi iéau voia de a face inceputulu cu puntulu al 10, că celu mai de insemnatate.

In intielesulu puntului acestui-a institutiunea antemartiala (adeca institutiunea legala, ce a sustatu in fapta pana la anulu 1849 inclusive) s'ar basá pre principiulu despartirii totale a scóleloru de biserica, unu principiu condemnatu astadi de tóte popórele.

La scést'a trebue umilitu se reflectezu:

a) ca principiulu despartirii scoleloru de biserica, dupa cum sciu eu, nu e delaturatu cu totulu nici in Austri'a, cu atatu mai putienu in cealalta parte a Europei civilisate, si mai alesu in Germani'a culta.

Chiaru si in Ungari'a scólele de medilocu si institutele mai inualte, cari inca sunt scóle, nu sunt parte mare sub directiunea clerului, precum ni dovedesce destulu de chiaru atatu esistinti'a celoru cinci inspectorate supreme scolarie de legea rom. cath., precum si gimnasiele si licecle reformate.

b) ca intre despartirea totala a scóleloru de biserica, si intre predarea totala a institutiunii scolare clerului, mai esiste inca unu sistemu de mediocu, fórte intieleptu, core intrunesce folósele ambeloru estreme, ér de alta parte inconguura periculele amenduroru, Asie cred, ca nici unu barbatu de statu nu va parteni, nici va vré se efeptuésca astadi in Austri'a si chiaru in Ungari'a despartirea totala a scóleloru de biserica; o astfelu de despartire in sensulu strictu nici n'a esistatu vr'odata, nici se pretinde de catra cineva. De alta parte nu credu ca identificarea séu contopirea scóleloru cu biserio'a, domnirea volnica a bisericei preste scóla si scopurile ei cetatienesci, se zaca in interesulu bisericei, séu alu statului. Inriurinti'a si superioritatea morala a bisericei preste scóla a sustatu si se sustee totudeun'a, inse totudeun'a precisata intre marginile sale, si adeca, biseric'a se mananduca si diréga prin organele sale moralulu crestinescu in tóte scólele, si cu deosebi in scólele popórale. Metodulu, didactic'a si pedagogi'a civila nu s'a tienutu nici candu de directiunea bisericei, si nici nu credu se esiste vr'unu motivu moralu séu politicu, destulu de intemeiatu pentru de a incredintiá acesta bisericei si organeloru ei.

In puntulu 3 si 9 din promemori'a dlui consiliariu Dr. Mandits, se dice, ca in intrég'a monarchia austriaca, si mai ales in tierile, ce se tienu de corón'a St. Stefanu, precum: Croati'a, Slavoni'a, Transilvani'a, conducerea scóleloru g. n. u. se afla de presentu in manele clerului, scólele rom. cath. si gr. cath. inse sunt „salve suprema inspectione“ in manile clerului, mai departe cele reformate in manele respopiteloru convente bisericesci, si ca reintroducerea institutiunii antemartiali, in intielesulu carei-a, denumirea invetiatorilorn s'ar face prin guvernu, (adeca prin inspectorulu supremu regescu,) ar aduce scólele intr'o stare, ce nu esiste la nici o confesiune crestinésca din Ungari'a, si care ar eschide ori ce conceptu de autonomia.

La acceste am se observu:

a) Directiunea scóleloru poporale g. n. u. se afla numai in Ungari'a, si nici éra numai in provincia pre de plinu in manele clerului, si acést'a in urmarea unoru eveniminte de totu fatale si nefavorabile. In Transilvani'a s'a reintroduss institutiunea consiliariloru scolari atatu pentru scólele gr. orientale, catu si pentru cele gr. catholice, unu sistemu, care de atatia ani s'a doveditu atatu de recomendaveru, si care esiste de unu diecenin in cele mai multe tiére coronali ale Austriei chiaru si pentru scólele catolice. De consiliariu pentru scólele gr. orinet. e denumit de Maiestatea S'a consiliariulu scolariu Dr. Vasits, éra pentru cele gr. cat. Dr. Maioru, amendoi mireni, cari fungésa langa inaltulu guvernu din Clusiu — fora vreo dependintia de ordinariate.

b) Directiunea scóleloru poporale in gracii'a militari'a se afla in manile directoriloru de totu independinti de clerú, cari stau sub supreu'a comanda mititaria.

Aceste sunt fapte, cari ilustra in modulu calu mai eclatante puntele citate din promemori'a citata si nu sunt pentru, ci in contr'a parerii dlui consiliariu locotenentialu Dr. Mandits.

c) Conventele bisericei reformate nu se pot privi nici de catu de institutiuni clericale, de órace acelea dupa natur'a constitutiunei au unu caracter mai multu civilu, si asié ele nu sunt nici unu argumentu pentru parerea Dlui Dr. Mandits.

d) Scólele rom. cat. si gr. cat. in intielesulu concordatului (a carui activitate in Ungari'a, dupa parerea mea, e inca o intrebare deschisa) ar depinde, ce e dreptu, cu totulu de la cleru; in fapta inse s'a facutu chibsuiri de a ciuntá in generalu, si de a incungiurá catu numai se póte — dependinti'a acést'a, precum ni dovedesce acést'a destulu de chiaru nu numai esemplulu din Transilvani'a, ci si crearea consiliului de invetiamentu cu sfer'a cea mai mare de activitate; — altcum dependinti'a acést'a nu s'a realisatu nici odata in orasiele mai mari, precum nici in scólele de mediloc.

Crearea cosiliului de invetiamentu ni-e dovéda chiara, ca pre campulu invetiamentului nóne nu astépta vr'un progres de la inriurinti'a fara margini nici chiaru a clerului catolicu. pre langa tóte ca acel'a se tiene de celu mai cultu, mai aptu si nedependinte. Autonomia, de care vorbesce Dl. consiliariu de locotenintia la finea puntului 9 se póte conservá dupa parerea mea, prin administratiunea scolastica civila chiaru ca si prin cea clericala. Episcopii inca sunt efiusulu denumirii Maiestatii, chiaru că consiliarii scolari séu inspectorii supremi. Autonomi'a pretinsa, cel putienu pentru Romani, a fostu totudéun'a numai o fictiune fara tóta valórea reala, si daca acést'a autonomia va afiá candva partenirea necesaria in congresele nationali, eu cred, ma sum convinsu, ca inaltulu guvernu de statu va sci spretiui voturile congreseloru in privinti'a objectului. Inaltulu regimu inse are dreptulu inspectiunii supreme asupra scóleloru nóstre, un dreptu, care nu i se póte disputá; finti'a sa intrégá formulésa legalulu „jus reservatum regium“; si acestu dreptu legalu conditionésa positiv'a detorintia a regimului, de a introduce in scóle o administratiune corespundietória si acomodata pentru cultu'a poporului.

AUSTRI'A INFER. Vien'a. Fiendcea in Nr. tr. erá vorba de incordarile federalistiloru, tragu luarea aminte a romaniloru, ca nici unu poporu nu e cu simtiu atatu de sinceru si ecuitabilu, că se lucre si in interesulu poporului romanu; inse tocma de acesa elu se nu créda, ca dór' federalistii le-ar cóce acum si loru placinte, pentruca federalistii galitiani inca ar dori anecsarea Bucovinei la Galiti'a, a partiumuriloru si póte si a Transilvaniei la Ungari'a, in pretiu de a netedi si astopa gur'a la cei neimpacati fara 48, si a Banatului cu Voivodin'a pe catu s'ar poté la regatulu triunitu. Palacki e cingurulu intre federalisti, care intielege federalismulu in sensulu arondarii nationalitatiloru din Austri'a, inse Magna petis Phaëton, si nu crede nime ca póte recsi unu astfelu de sistemu federalisticu, ér' in érb'a federalismului cu greparea provincieloru sierpele sta ascunsu se ne dè mai antaiu none muscatura. — Romanulu inse are cuventu a'si redica fruntea si pe bases de nou doveditei sale lealitati se fia mai nesfiitu intru a misca tóte, spre a 'si castiga si elu valóre drepturiloru sale politice, nationali si de autonomi'a patriei, orce sistema va esi la tapetulu incercariloru politice. —

Tocma ne sosi si scirea, ca Dr. Rieger si Palacki in fruntea federalistiloru avura convers-sare cu min. c. Belcredi in caus'a acésta, inse despre resultatu nu transpare neci una radia de lumina, cu tóte ca s'ar credo, ca federalistii toti cati acursera la Vien'a se reintorsera, fara mare prospectu, la ale sale.

Amu descoperi, ca romanii nu potu privi la dualismu decatu că la gróp'a vietii loru politice, inse acésta cine nu o scia din diurnale? Pre calea representativa inca s'au luptatu bar-batii nostri pentru autonomi'a Transilvaniei pretendiendno de atatea ori sunu si diosu prin acte publice, din cari regimulu si in. dinastia sunt bine informati, ca pe romanu neci una sistema nu'la póte impaca, care l'ar mai indupleca cu sila la una supremati'a a vreunui dintre popóra — Red.

— Sunt cateva septemani, de candu mai multe diarie propaga cu tóta cerbici'a faimele de dimisiunea séu celu pucinu modificarea ministeriului austriacu. Dupa acelasi candu se duce ministeriulu intregu, candu cadu numai gr. Belcredi si Mailath că urditorii sistemei, séu mai bine ai nouloi provisoriu de astadi; mai apoi érasi remanu aceia si se ducu grafii Mensdorf, min. trebiloru din afara, Larisch alu finantieloru si Wüllersdorf alu comerciului. Cu acceasi cerbicia se innoiesce si faim'a despre conchiamarea senatului imperialu, cum si a dietei ungurene; éra in momentele de facia voiescu se scie, ca ministeriulu ungurescu ar fi că castigatu si denumitu din partit'a boieresca conservativa, éra nu din a lui Deák. Este unu luoru sarbedu a face politica coniecturala (pe gacite). Deci déca cei din capitala ambla orbecandu, noi cei din provincia cu atatu mai virtosu se ne armamu cu rabdarea si se asteptamu fapte complinite. Schimbari se voru face, pentruca trebile imperatiei nu mai potu merge asié precum au mersu. Cu tóte perderile si cu darea Venetiei Austri'a pe mai bine de 11 mii miluri □ totu mai remane cu 33½ miliéne locuitori, alu caroru numeru schimbandose sistem'a spre bine se póte multi in 25 ani la 40 miliéne.

Frumós'a porunca de di din 17 Aug. data de archiducele Albrecht că supracomandantu catra intrég'a armata arata, ca catu pentru Austri'a mergemu spre pace definitiva. Altii apoi mai sparga'si capulu oricum voru vrea. — Tocma ne vine scirea, ca intre Austri'a si Prusi'a s'a incheiatu la Prag'a pace definitiva, precum si ca negotiationile de pace cu Itali'a inca mergu bine.

Cronica esterna.

PRUSI'A. Berlinu 17 Aug. Prusi'a prin incorporarea catorva parti ale Germaniei castiga unu teritoriu de 1300 mil. □ cu aprópe 4½ miliéne locuitori. Asié astadi Prusi'a se intinde pe 6400 mil. □ cu 22½ miliéne locuitori; mai la apoi si proteptoratulu preste alte cateva staturi germane mai mici, éra marea de nordu vine mai preste totu potestatea ei. Destulu stata, ca Germani'a trece prin prefaceri radicale, alu caroru inca numai inceputulu se vede.

M. Ducatu Baden, (alu carui duce este ruditu cu cas'a prusiana) incheiè pace cu Prusi'a, cum si unu imprumutu de cinci miliéne taleri in Berlinu.

ITALI'A. Florenti'a 18 Aug. Generalulu Lamarmora cadiì reu din rangulu ce avuse, ér' in locuiu lui naiuná gen. Cialdini. Pettinengo ministru de resboiu inca a cadiutu érasi reu, si portofoliulu portatu de elu se dete lui Cuggia. —

ROMANI'A. Bucuresci 19 Aug. Dupa tóte cate s'au scrisu despre invasiuni noi am fi fórte curiosi a sci, déca consulatele austriace au aflatu ceva de timpuriu despre acelea incercari ale revolutionariloru unguri. Consulatulu generalu austriacu din Bucuresci are personalu multu mai numerosu decatu ordiniára si adica: 1 Consulu, 1 Cancelariu, 3 vice cancelari, 1 dragomanu, 1 adjunctu, 2 amploiatii la paspórte, 18 corporali de agentia etc. Sciti inse ca dintre functionari cei mai multi nu cunosco de locu limb'a romanésca! Si totusi in legile tierii nóstre in privire la agentiile din Principate sta cu totulu altu ceva.

— Dupa scirile mai noua pe care le avemu dela Bucuresci pana in 19 Aug. n. gubernulu s'a pusu cu totuodinsulu pe economia, pentrucá asié se mai indrepte cumplitele rele urmate din blastamatele si infamele pradatiuni ale domniei cadiute. La multi le pare fórte reu, ca fostii ministrii Cogalnicéanu, Florescu, Cretiulescu, in urmarea amnestiei au scapatu asié usioru de procesu criminalu. Trebuea se se dea odata cateva esemple infioratóre.

— Dupa „Romanulu“ Domnitoriulu Romanici Carolu I. intreprinse o calatoria in Moldov'a, unde pana acum inca n'a amblatu. Parcederea din capitala'i fù in 21 Aug. n. Resultatele calatoriei se voru publica la timpulu seu atatu in „Monitoru“, catu si in alte diarie.

Totu din „Rom.“ aflamu, ca in capitala s'a

formatu o societate politica sub titula de A m i c i i c o n s t i t u t i u n i i. Acea societate se a-dunà in 22/10 Aug. vér'a paremi-se a dou'a ór'a in sal'a numita Slatinénu spre a lucra mai departe si a inscrie mai multi membrii. La nou'a chiamare este subscrisu dn. C. A. Roseti fostu ministru de cultu si proprietariu alu „Romanului“ cá vice-presiedinte. Unele diarie totu romanesci combatu acésta societate séu olubu fara nici o erutiare si o numesou societatea republicanilorn r o s i i. (Vedi mai la vale.)

„T r o m p e t t'a“ carea incetase pre vreo 10 dile dela 19 Aug. incóce incepù a esi éra ou Nr. 443 numerati in alu IV-lea anu, acum inse nu sub redactiunea dlui Ces. Boliacu, ci sub a dlui A. Nicolae Basarabescu, fiindu girantu responsabilu d. Andr. Ionescu si administratoru I. Porianu. Intr'aceea limbagiulu Trompetei remase mai preste totu celu de mai nainte, aceeasi ura asupra „Romanului“; aceiasi spiritu de ne'mpacata persecutiune incontra evreiloru, aceeasi urgia asupra clasei muncitóre din Ardélu, din care trecu mai multi spre a lucra mai alesu vér'a la campurile cele intinse a le proprietariloru si in parte lipsite de bratia muncitóre, in urma aceiasi termini sarcastici plini de amaratiune, incriminatori in drépt'a si in steng'a. Intr'aceea fiindca dincóce se citescu pre catu scimu noi, fórte pucine esemplare din „Trompet'a“, dati se reproducemu si aici o p r o b a de stilu anume cu privire la societatea despre carea ne fù vorb'a mai in susu.

„Ce lucru se mai fia acésta societate pe care o formésa Rosii spre p a d i ' a c o n s t i t u i u n i i l? De cine este amenintiata constitutiunea?

Nu s'a derematu óre trecutulu demoralisatu si corruptu din epoc'a dela 2/14 Maiu? Nu este astadi constitutiunea data pe mana de ómeni alu caroru zelu spre padi'a legiloru este cunoscutu totur'a din chiaru cantarea ce le-au facutu diariulu „Romanulu“? Si pentru ce, astadi ne mai avendu nici unu motivu de opo sitiune contra Albiloru*), cari ii respingu dela dinsii cá pe nisce lighióne**) impure, ofensésa Rosii***) pe fostii loru tovarosi in nóptea de 23 Febr., aretandu-le ptintr'acést'a ca n'au increderе in iubirea loru de constitutiunalismu, si se'i silésca, fara voia-le póte, a ajunge la una violare a constitutiunii de necadiu, ca li s'a banuitu bunele loru intentiuni in privinti'a constitutiunii?

Noi credemu, ca in locu a face unu bine constitutiunii printr'acésta societate, ei facu din contra unu reu, pentru ca necajescu pe boieri, ofensandu-i prin banuéli'a ca voru calcá si chiaru constitutiunea ce au facutu'o dloru dupa placu, dupa chipu si asemenare."

Intr'aceea acestu limbagiu tréca mérga, pentruca alte invective sunt fara asemenare mai grosolane, in catu la noi si pe airea aru trage de siguru in urm'a loru séu dueluri pe mórte, séu inchisóre pentru onórea vatamata. De altmintrea tocma in „Romanulu“ se vorbesce si de unu duelu, care erá se se intemple mai de curendu in capitala.

A dou'a proba de stilu din „Trompett'a“ va esi in Nr. viitoru.

— Asupra conditiuniloru unei impaciuri definitive dintre Torci'a si Romani'a totu mai domnesce inca o negura nestrabatuta; totusi se crede ca timpulu celu mai deaprópe va reversa lumina preste tóte.

Cá resultatu alu unoru comisiuni cercetatóre ordinate de catra fostulu regimu provisoriu avemu la mana o carte coprindietóre de documentele doveditóre a le spurcateloru abusuri comise la tipografi'a statului mai alesu prin amploiatulu Petrescu si prin liferantulu G. Ioanid (bulgaru de natiune). —

*) Partit'a boieresca, carea astadi nu mai are intielesu. — Red. Gaz.

**) Jivine, vietiitóre spurcate. — Red. Gaz.

***) Rosii s'aru numi republicanii socialisti dela 1848, lucru maimutiatu dupa rosii din Paris; asié inse nici acea numire nu mai are nici unu intielesu. — Red. Gaz. —

Ceva despre neologismi seu cuvente noua.

Natiunea germana este la numeru de cinci ori mai mare decatu este natiunea romanésca din Daciile lui Traianu, tocma inse in acea proportiune a numeruloi sau i s'au imultitu si provincialismii si chiaru dialectele ei. Acésta n'ar fi vreo mirare; mai interesantu este a sci, ca natiunea germana se desteptase multu mai tardiu de catu italienii, anglii, spaniolii si francii spre a imbratiosia unulu din dialectele sale, a'lu inavatii si cultiva pe acela cu ajutoriulu celoralalte si asié a se scapa de jugulu, nu alu latinitatii clasice, pe care prea pucini o cunoscea, ci de alu celei barbare, cum si de alu limbei francesi, pe care amendoua le vorbea si le scria cesci, pe care amendoua le vorbea si le scria cesci, pe care amendoua le vorbea si le scria in clasele mai de susu ale societatii nu numai barbatii, ci si femeile, inse cum? se apere Dieu.

Nu atatu dela reformatiune (1520), catu mai virtosu dela inceputulu vécului alu 18-le mai multi germani invetiati se aruncara cu tóte puterile loru pe cultivarea si asume inavutirea limbei cu termini sau adica cu materialu curatu germanu, éra de alta parte cu scóterea din limba a toturoru cuvinteloru elinesci, latinesci, francesci s. a.; ér in catu pentru statorirea formeloru si a ortografiei decurgea intre carturari da disputele cele mai forbinti si mai uritióse pana la vatamari personale, ba iutre profesorii din Lipsi'a s'a intemplatu si bataia cá intre orbi.

Cultivarea limbei, curatirea ei de materialu si de forme straine, inavutirea prin totu ce are natiunea propriu (alu seu) bunu, frumosu si de pastratu, latirea iubirii catra acestea, introducerea ei in tóte ramurile vietii natiunale — este conditiune de viétia pentru fiacare natiune si datorintia absoluta pentru fiacare membru alu ei. Pana aici credu ca s'aru fi intielesu si carturarii natiunii romanesci in privinti'a limbei nóstre natiunale; aci inse sare la midilocu o intrebare, la carea dupa a mea opiniune nu se póte da respunsu numai cu un'a cu doua si nici ca este locului a intinde in o fóia politica disputе lungi asupra ei. Se cere adica cá se scimu curatu, pana unde avemu se impingemu asié numitiulu P u r i s m u, adica curatirea limbei de termini straini si — déca ve place, de stilu corcitu, candu latinitu, candu nemtitu, unstilu corcitu, candu latinitu, candu nemtitu, unguritu, grecitu, francitu. Sunt adica in fiacare limba, prin urmare si in a nóstra mai multi termini, carii sémana cá si cum s'aru fi nascutu din cate o casatoria mestecata, prin urmare precum se dice incrucita din doua natiunalitati. Germanii isi intiepenisera cerulu in petrii, pentrucá se scótia si pe asemenea termini, ci dupa disputе multe si fórte uritióse ale numerosiloru pedanti cu carii ii daruise cerulu, au venitu abié la cunoscintia, cumca ei interbintél'a gónei la care luasera pe totu ce li se vedea a fi straiuu in limba erá p'aci se lase pe natiunea intréga fara tata, mama, capu, nasu, urechi, fara natura, casiu, untu, vinu, oleiu, saro, fara relege, biblia, altaru, turnu*), ba si fara cesaru, ministrii, cum si fara o multime de alte fiintie si lucruri, de care nu póte remané lipsitu nimeni pe faci'a pamentului. Adica toti terminii aceia erá remasi la germani séu deadreptulu din limb'a latina, séu cá din intemplare ei semana unii cu altii cá esiti din aceiasi protoparinti cine scie cu cate mii de ani mai nainte de pedantii popóraloru europene, precum de ecs. sole (sóre) ilu gasesci pana si in limb'a sansorita.

Intr'aceea pedantii nu se lasa asié usioru de acea ce au apucatu ei odata. Aceiasi la germani incredienduse in natur'a sintetica a limbei loru si fara se mai intrebe si de audiulu si de v o i n t i ' a necum a tieraniloru, ci nici de a claseloru datatóre de tonu in natiune, incepura a fabrica ei insii la termini nuoi si la ortografii care de care mai orestate si mai cocorate, apoi le scósera de vendiare in piati'a dela Lipsi'a. Asié ei pe la finea vécului alu 17-lea incepura a intrebuintia de ecs. in locu de Nase Schnauber, pe Vater ilu tradusera cu P f l a n z h e r r, Kloster cu J u n g f e r n z w i n g e r, Natur cu Zeugemutter, Echo cu Thalmund, Mantel cu Windfang, Muskete cu S c h i e s s p r ü g e l, Tambour cu F e l l r a s s l e r, Student cu lateinischer H a n d w e r k s g e s e l l e etc. etc. Veni apoi I. H. C a m p e*), carele are merite nedisputate pentru limb'a si literatur'a germana, care inse in curatirea limbei de cuvente straine a mersu pana a se face de risu nu numai la contimporanii sei, ci si la generatiunile vente dupa elu. Campe schimbà pe consulu cu V o l k s b e r a t h e r, Perrücke cu H a a r h a u b e, Champs-Elysées cu W o n n e g a r t e n, Papst cu G l a u b e n s v a t e r, Fenster (lat. fenestra) cu T a g l e u c h t e r, Menuet cu F ü h r t a n z, Dialog cu Z w e i g e s p r ä c h, Professor cu H o c h l e h r e r, Student cu H o c h s c h ü l e r, Magnetismus cu Z a u b e r s t r e i c h e l k u n s t, Natur cu A l l g e w e s e n h e i t etc. Altii totu din dilele lui Campe incepura a traduce si mai siodu, de ecs. Katze (lat. cattus) cu M ä u s e h u n d, Fledermaus cu L u f t m a u s, Mikroskop cu N a s e n r o h r, Optik cu L i c h t s t r a h l e n e i g e n s c h a f t s w i s s e n s c h a f t, Hydrostatik cu W a s s e r s t a n d s l e h r e, Geometrie cu F i g u r e n b e z i e h u n g s l e h r e (dar' figura e latinesce), Nase cu G e s i c h t s e r k e r, Invalide cu K r i e g s k r ü p p e l, Commission cu A u f t r a g, Termin cu T a g e f a h r t, Uniform cu G l e i c h t r a c h t, General cu A l l g e m e i n e r, Major cu G r ö s s e r e r, Officier cu W e h r o b e r e r, Adjutant cu W a r n h o l d e r, Lieutenant cu P l a t z h a l t e r etc. etc. Multi isi batura capulu cum se mai scape si de Acker (lat. ager), Wall (vallum), Ptsl (pallus), satt (satur), Schule (schola), Uhr, (hora), Garten (franc. jardin, ital. giardina), Tabak, Thee, Caffee, Chocolade, Musik, Dilettant, Clavier, Piano si o mie altele, ci n'au fostu in stare de a scapa de ele, pentruca poporulu si toti scriitori mai practici indestulati ca au scosu limbele straine din conversatiune si cu acelea doua trei mii de cuvente straine care s'au potutu departa fara greutate, pe celelalte le p a s t r a r a cá si pe cele stravechi natiunale, intocma precum au pastratu alinii cuvente e g i p t e n e si romanii antici cuvente grecesci ou multimea. Societatea, séu adica publiculu germanu se inne-bunise intru a si impestrita limb'a catu se potea mai tare cu termini francesci, pana candu Kotzebue si altii incepura a plesni cu biciulu satirei, prin care se si ajunse scopulu in parte mare, éra r.stulu l'au implinitu cativa scriitori genioli, carii trecendu pe deasupra toturoru pedanteriiloru, ajutati de geniulu loru, au curatitu limb'a pre atatu pre catu au aflatu ei cu cale si au pastratu din terminii straini numai pe aceia, de carii au simtitu si prevediutu ca natiunea nici va vrea nici va potea se scape, din causa ca altii mai buni, mai respicatori de cutare idei si totuodata mai sonori n'are de unde se puna in loculu loru. De aci incolo natiunea incepú a vorbi si a scrie asié precum o invetiara nisce barbati cá Schiller, Göthe, Herder s. a.

Multi dintre connationalii nostrii s'au ingrijatu, ca ce va esi din acésta galagia in care ajunse limb'a nóstra natiunala t.asa si impinsa de cativa ani inoóce. Saltus non datur. Natiunea romanésca inca va trebui se tréca cu limb'a sa neaparatu prin tóte acelea fase séu prefaceri, prin care au trecutu alte popóra. Noi inse vomu trece relative multu mai curendu. Nu e departe timpulu, candu critic'a si legea voru intra in dreptulu loru, bicinindu pe toti cati séu din lene séu din desiertatiune gretiósa isi batu jocu de limba. G. B.

*) Pater, nemt. Vater; Mater, Mutter; Caput, Kopf; Nasus, Nase; Auris, Ohr; Caseus, Käse; Butyrum, Butter; Vinum, Wein; Oleum, Oel: Sal, Salz; Caesar, Kaiser etc. etc.

Novissimu. Unu telegramu din Vien'a 24 Augustu anuntia, ca ministeriulu maghiaru e denumitu. — Bar. de Szennyei ar fi presiedinte; diet'a Ungariei s'ar deschide la inceputulu lui Octobre. Nu amu crede bucurosi a-cést'a scire. —

Bucuresci. Col. Haralambiu e denumitu min. de resbelu. Ghica demisionà. —

Respunsuri:

Blasiu 10 Aug. Avendu materialu gramaditu, pana in Nr. 64 e preste potintia; suntemu totuodata constrinsi a'lu citi cu condeiulu in mana. . . .

De la Campi'a. Fara data. Pentru Dieu, ér si éra los. Hossu; apoi dela Gaz. Nr. 26 abié acum?! Vomu vedea ce vomu potea face. . .

*) Nascutu la 1746 in ducatulu Braunschweig, mortu in 1818; capelanu de regimentu, apoi profesoru, directoru, librariu, decanu, auctoru alu mai multoru scrieri pentru tineritne, in 37 tomuri, alu unui lexiconu in 5 tom. si alu unui vocabularin de cuvinte straine intrate cá pe furisiu in limb'a germana (Braunschweig 1813).

Redactoru respundietoru
JACOBU MURESIANU.

Editiunea: Cu tiparitulu lui
JOANNE GÖTT.